

*Edice a materiály***ANKETA – FILM VE SNU**

V rámci tematického okruhu Sen zpracovávám samostatné dílčí téma Film ve snu. V této souvislosti se obracím na všechny členy Surrealistické skupiny s prosbou, zda by mi mohli ze svých sbírek poskytnout alespoň jeden záznam snu, který má nějaký vztah k filmu (zejména: sen jako film, sen s filmovým námětem a podobně).

Tento záznam by měl být doplněn stručným pocitovým komentářem (pokud jej lze rekonstruovat), tj. sdělením, zda jde o sen úzkostný, persekční a podobně, se zvláštním důrazem na charakteristiku právě onoho filmového prvku snu, tedy postižením toho, jak byla „filmovost“ snu snícím prožívána.

Poznámka: „Filmový sen“ může být doplněn autoanalýzou, pokud by přispěvatel byl k ní ochoten.

(F. D., 4. 10. 1981)

Kdysi v minulosti, nebo snad v daleké budoucnosti

Jsem členem primitivní hordy. Spolu se skupinou mužů odcházím hledat nová loviště. Po cestě prožíváme mnoho dobrodružství. Kdesi daleko se utkáváme s pravidelnou armádou, to jest také s hordou, oblečenou však do vojenských uniforem. Máme mnoho mrtvých. Zachraňuji se tak, že padám na zem a předstírám smrt. Je po boji a nepřátelská armáda odtáhla. Rozprášený zbytek naší hordy se vrací ke starým sídlům. Po cestě znovu musíme překonávat mnohé překážky. V jednu chvíli se brodíme nebezpečným vodopádem knih. Konečně se blížíme na dohled ke starým sídlům. Ale co to? Jejich podoba se změnila, a nyní zde ční k nebi výhruzně rozkročené tmavé siluety jakýchsi „kolových staveb“. (Dodatečně si uvědomuji jejich podobnost s některými „Městy“ Maxe Ernsta.)

Zrovna v té chvíli a zřejmě pod silným účinkem těchto tvarů se ve snu jakoby probouzím, „uvědomuji si“, že se vlastně dívám na americký film. Říkám si, že ten režisér K... si lepší závěr nemohl vymyslet, působí to velice dramaticky. A tak chaoticky a s tímto „vědomím“ prožívám konec snu-filmu; jde o to, že nepřátelská armáda dobyla naše sídla, zatímco jsme byli pryč, a zbylí členové naší hordy houfně vstoupili do této armády. Ve zmatku se probouzím.

(Martin Stejskal, 18. 10. 1981)

* * *

Lucidní sen

Jsem na návštěvě u svého přítele, který nyní žije ve Švýcarsku. Je tam se mnou Verunka. Zdá se mi tam sen o tom, že mi přítel vypráví jakési kabaretní číslo, které má režimovat

a které se mu zdá stupidní: Na scéně leží blondýna s dlouhými rozpuštěnými vlasy v kostýmu ze 17. století. Kolem pobíhá lev, kterému najednou upadne hlava, pod ní je však hlava tygří. Lví hlava se připlíží k tygřovi a ukousne mu hlavu (celé toto vyprávění mého přítele mi připadá, jako bych je již viděl realizováno na scéně). Tygří tělo bez hlavy a bez ocasu se doplízí k ležící ženě. Z konečnicku tygřího torza vylézá had a omotává se kolem těla ženy. V tomto okamžiku má číslo končit nečekanou pointou: má zazvonit zvonek u dveří bytu této ženy a přicházejí hosté. V tomto okamžiku končí můj sen ve snu. „Probouzím se“ a hledám svůj sešit a tužku, abych si sen zapsal. Sešit ani tužka však není na svém místě. Sprostě nadávám a přehrabuji přítelův byt. Verunka se mi směje. Vzbudil jsem celou přítelovu rodinu. Zoufale hledám aspoň nějaký kus papíru, kam bych sen napsal, zatím si sen pro sebe tiše memoruji, abych jej nezapomněl. Nalézám jen pokreslené papíry. Přítel mi říká, že u něho čistý papír sotva najdu. Jsem zoufalý, bojím se, že jestli rychle nenajdu kus papíru, tak sen zapomenu. Hledám teď kus papíru v jakémsi vlaku. Neustále stahuji a vytahuji okno a v mezeře hledám papír. Mám strach, že se vlak dá do pohybu a ujede i se mnou. Probouzím se zcela zchvácen.

(Jan Švankmajer, 19. 5. 1976)

* * *

Sen z 2. na 3. září 1978

(...)

V té době se potloukala nočním městem tlupa chuligánů. Byly to noci světle šedé jako ve snu (!). Chuligáni rovněž nevynikali mládím, byla to spíš jakási salonní underground-individua, která opět spíš předstírala fetování. Jakási hra: tato tlupa asi 15 lidí (průměrný věk 35 let), mezi nimiž byly vadnoucí krasavice s dlouhými blond vlasy, se bavi-la tím, že se nakvartýrovala do náhodně zvoleného bytu s drzou samozřejmostí, ale bez násilí, jen jakoby tíhou své lunatické existence. Překvapení obyvatelé bytu byli šokováni a zcela zablokováni nudící se převahou těchto „hippies“ – cosi jako happening.

Tentokrát byl obsazen byt nějakého psychiatra, který však byl zcela soustředěn na sochařství, přesněji na sestavování „surrealistických“ objektů, a pokládal se v každém směru za modernistu.

Nevím, proč jsem se zúčastnil tohoto happeningu, neboť mi připadal od počátku trapný. Také umělec-psychiatr byl záhy připraven bránit svůj byt (přízemní domek, k bytu vedlo několik schodů). Měl jsem sotva kdy skočit po hlavě do prostoru pod schody, když kolem mne letěl ve vzduchu jeden z hippies, byv odmrštěn svalnatým lékařem. To však patřilo ke hře a byt byl posléze přece jen obsazen. Nastalo jeho pozvolné, klidné, soustavné ničení, už jakoby s tichým souhlasem zhrouceného umělce-psychiatra.

Toto plíživé běsnění jsem už nemohl snést. Nenápadně jsem se vzdaloval, a když jsem byl před domkem, dal jsem se do šíleného běhu. Věděl jsem, že někde poblíž mám svůj vůz. Jenže tlupa byla rozsazena i před domkem na ulici a jedna blond-mondéna začala běžet se mnou (dobře, že budu viděná ve voze, který mají fízlové pod palcem!). Chtěl jsem se jí zbavit, a proto jsem raději zastavil taxík. Jenže ona do něj vlezla se mnou.

Úmyslně jsem dal zastavit na poloviční cestě. Kde je můj zelený kabát z krokodýlí kůže? Mám v něm peníze. Taxikář začínal být netrpělivý, když jsem konečně našel kabát, ale má náprsní taška v něm nebyla.

Počkáte tu laskavě na nás? – zeptal jsem se blondýny, neboť jsem se chtěl vrátit s taxikářem pro peníze.

Ale slečně se chtělo na malou stranu do vedlejší místnosti, kde *nebyla* toaleta. Než přišla, zaháněl jsem kamením jinou dámu (vysoká, kostnatá, po padesátce, podobná jedné příbuzné mé ženy). Bylo zřejmé, že chce něco ukradnout v tomto ohromném hangáru, přeplněném kovovými součástkami (skladiště?). Nedala se zahnat. Konečně ukradla z regálu nějaký předmět. Vrhla jsem se na ni, a po úporném zápase jsem jí jej vyrval. Byla to podivně vyřezávaná šachová figurka, něco mezi věží a dámou, asi 15 cm vysoká.

Komentář: Ihned po probuzení, když jsem sen zaznamenával, bylo mi jasné, že si spíš než sen zaznamenávám filmový děj, přesněji: děj jednoho z mých scénářů (*Surovost života a cynismus fantazie*), jako byly *Švédské drama* (1974) a *Chanson z Nancy* (1975). Samozřejmě mi záleželo na co nejpřesnějším záznamu snu, už také proto, že jsem jej chtěl do podoby scénáře teprve zpracovávat.

Přesto však na mne působí jako hotový film, což patrně způsobilo, že jsem jej dodnes ponechal v původním stavu. Obávám se, že bych nedokázal udržet rozpis scén a dialogů na tak nesmírně křehkém horizontu, v němž se pro mne mísí hrůza s úzkostí a s odporem ve směs malátnosti, stupidního snobismu a konkrétní iracionality, jakou denně produkuje soudobá realita.

(Vratislav Effenberger, 14. 10. 1981)

* * *

Jsem na slavnostním otevření obrovského kina

Uprostřed představení náhle spadne strop, jeho těžká betonová deska je však zadržena ocelovými sedadly, po stranách však se zborčí až k podlaze, a vytvoří tak jakýsi zvláštní svět v řadách uliček. Kupodivu pád přežilo dost lidí. Zpočátku se setkávají jen ti, kdo patří do jedné řady. Po mnoho dní jeden z nich vyrývá železnou lžící v opěradle svého sedadla otvor do sousední řady. Postupně se tak zvětšuje společenství takto postižených lidí. Mezi řadami vznikají další průchody, a pohřbené kino tak nabývá formy zvláštního labyrintu. Je utvořena samospráva, rozdělovány zbytky potravin. Z jakýchsi klimatizačních buněk jsou utvořeny ošetrovny pro raněné. Postupně však umírají další a další lidé a není žádná naděje na záchranu... snad s výjimkou jedné. Zbývá nás snad již šest nebo sedm, když je nám oznámeno, že naší poslední a zoufalou šancí může být „K...“ (nepamatuji si jméno), lék, zároveň však prostředek proti krysám. Každý z nás dostáváme tabletku. S naším tělem se dějí podivné věci. Nos se prodlužuje a protahuje v krysí rypák. Tělo šedne a pokrývá se srstí, prsty přecházejí v pazoury a dokonce z kostřče vyrůstá zřetelný ocas. Pouštíme se s touto tělesnou výzbrojí do několikametrového železobetonu. Jak známo, krysám nic neodolá. Po namáhavé práci konečně nás šest vystupuje na denní světlo, mezi lidi, kteří nás přišli uvítat. Teprve teď, v plném slunci,

kdy v zástupu za sebou vystupujeme z trosek, je vidět naši nestvůrnou proměnu. Krysí dvounožci.

Komentář: Tento sen patří do okruhu, který bych mohl nazvat „katastrofické sny“. Souvislost s vlnou „katastrofických filmů“ je myslím dostatečně zřejmá.

(Martin Stejskal, září 1981)

* * *

Sen o řediteli Krátkého filmu Kamilu Pixovi (5. srpna 1975)

Vymyslím pro jednu Američanku a jejího přítele námět pro povídkový film. Jde o dvě „zamilované“ povídky s hororovými prvky (v jedné vystupuje Fantomas). V duchu si přitom vyčítám, že se takovými sračkami zabývám. Jdeme parkem a já si říkám, že námět té jedné povídky přece jen není tak špatný. Najednou vidím, že několik kroků přede mnou jde ředitel Pixa. Aniž se otočil říká: „Měl jste nějaký úkol.“

Odpovídám: „Ano,“ a přemýšlím, který úkol asi Pixa myslí. Hlavou mi prolétne, jestli nemyslí, že jsem měl dopsat *Masturbační stroje* nebo uzavřít interpretační hru *Restaurátor*. Vtom se Pixa otočí a říká: „Před vámi stojí úkol dokončit *Otrantský zámek*.“

Odpovídám, že bych byl velice rád, kdyby to bylo možné. Pixa ale najednou spustí litanie, jaké obtíže s tím má a co závadných míst je v tom filmu.

Říkám: „Pane řediteli, nechte mě ten film dodělat!“, a záměrně potlačuji slova „prosím vás.“

Pixa v záchvatu velkomyslnosti říká: „Tak dobře,“ ale vzápětí znovu spustí o obtížích s dokončováním filmu spojených.

Dochází nás Eva a já jí říkám, že mi právě pan ředitel dovolil dokončit *Otrantský zámek*. Pixa ale stále jen mluví o obtížích. Eva mu na to říká, že potíže byly se všemi mými filmy, a přesto stále točím. Mezitím jsme se dostali na Malostranské náměstí. Pixa teď sedí v autě a hovoří s námi přes stažené okénko.

Říká: „To je pravda, hodil bych Švankmajera přes palubu jedině v případě...“ a nastartoval motor a odjel.

Eva říká, že tu větu nedopověděl.

A já na to: „Protože by musel doříct: „Jedině v případě, že by to ohrozilo moji kariéru....“

Eva se šíleně rozřehtá. Utišuji ji poznámkou: „Co kdyby se otočil?“

Kolem nás na ulici leží rozbité sklo.

Říkám Evě: „Víš, že Pixa právě rozbil novou R 5?“

Eva s kamennou tváří: „Však ono to Luďka brzo přestane bavit dělat lidem lidumila a nechat se vozit až před dům.“

(Jan Švankmajer)

* * *

Film jako inšpirácia sna

Oheň, lúka, voda – potok. Všetci sú oblečení vo vyžehlených naškrobených krojoch, na hlave s goralskými klobúkmi. Všetci čudne zrýchlene sa trasú a hopkajú. Na svojích veľkých vypasených zadkoch – ritiach majú založené ruky a nad hlavou držia drevené valašky a pištole. Kričím na nich: „Ej jánošíci – to by bola paša pre buzerantov!“ Snažím sa cez nich prejsť, vidím, že prepletajú nohami, ako by ich mali z nejakej mäkkej gumy, alebo z handár. Strkajú do mňa a ja sa snažím každého nakopnúť do brucha.

Poznámka: Pred nedávnom dávali úryvky z prvého slovenského hraného filmu, Siakelovho filmu *Jánošík* a myslím si, že tento sen bol inšpirovaný zábermi z neho.

(Karol Baron, 23. 11. 1981)

Komentár

1) Typickou ukázkou „filmového (divadelného) snu“ jako snu dvoudílného, je sen M. S.: *Kdysi v minulosti, nebo snad v daleké budoucnosti* a *Lucidní sen* J. Š. Nechceme zde analyzovat obsahy těchto snů, budeme pouze konstatovat, že z pocitové charakteristiky k záznamům připojené vyplývá, že pro oba snící „filmovost“ („divadelnost“) snu reprezentuje „krásný sen“ („Říkám si, že ten režisér K... lepší závěr nemohl vymyslet...“ – M. S., touha „zapsat“ sen u J. Š.). Zároveň je u obou snů dokumentována činnost *snové censure*, ovšem narozdíl od našeho příkladu v textu se její vliv uplatňuje *ex post*, po odeznění „filmového (divadelného) snu“ (v němž se splňuje přání) jako znovu-nastolení nadvlády Nad-já (zmatek při probuzení u M. S., zoufalství ve snu J. Š.).

2) Druhou skupinu tvoří *Sen z 2. na 3. září 1978* V. E. a sen M. S.: *Jsem na slavnostním otevření obrovského kina*. Jde o sny dějové, ovlivněné předchozí zkušeností snících, jež měla vztah k filmu (psaní „scénářů“ u V. E. a znalost „katastrofických filmů“ u M. S.).

Zejména z komentáře V. E. je zřejmé, že sen není jen ukázkou takzvaného druhotného zpracování, ale že s úspěchem realizuje vlastní imaginativní potence nevědomí. Jistě se zde prosazují při vzniku snu *předvědomé* tendence (kritický postoj k „surovosti života“, konkrétně: životního způsobu jisté společenské skupiny), avšak pronikavost postřehu je nepochybně dílem nekontrolovatelných imaginativních impulsů, utvářejících nezaměnitelná a přesná „krátká spojení“, jichž by vědomá intervence nebyla zřejmě vždy mocna. Sen zde tedy funguje jako katalyzátor a stimulátor imaginativní činnosti.

3) Třetí typ shromážděných snů představuje *Sen o řediteli Krátkého filmu K. Pixovi* (5. srpna 1975) J. Š. a *Film jako inšpirácia sna* K. B. V těchto případech je funkce filmového prvku ve snu omezena na to, že se takzvané recentní zbytky prosadily do manifestního obsahu snu, což nelze vztáhnout k vlastní problematice „filmového snu“, jak byla v načrtnuta v úvodu.

(F. D., prosinec 1981)

Ediční poznámka:

Otištěný soubor textů je převzat ze samizdatového sborníku Surrealistické skupiny v Československu *SEN*, který byl vydán v jediném exempláři v roce 1982. (Fragment publikován v ineditním katalogu nerealizované výstavy *Sféra snu*, 1983.) Stejně jako řada jiných materiálů do sborníku zařazených je koncipován jako podklad pro další rozvinutí kolektivního výzkumu snu jakožto klíčového imaginativního fenoménu i jako jakási pracovní surovina či provokativní východisko zevrubnější a v teoretických aspektech nutně vrstevnatější tematické studie. Přítomná publikace má tedy především povahu dokumentu.

František Dryje, červen 2002